

## **Autizmus spektrum zavar: háttérinformációk, gondolatok és módszertani javaslatok**

**Készítette az RPI felkérésére: Makráné Gróf Judit gyógypedagógus**

Természetes dolog, hogy az iskolában minden kisgyermeknek szüksége van kisebb-nagyobb segítségekre. Egyeseknek elég egy bátorító szó, egy tanári dicséret vagy szidás, esetleg egy második felelési lehetőség. Másoknak korrepetálás vagy különórák is kellenek, ahhoz, hogy eredményesen tanuljanak.

Léteznek nagyobb adható segítségek is, hiszen ma már integráltan is oktatunk sajátos nevelési igényű tanulókat, eltérő oktatási módszerek használatával. A látássérült gyermeknek engedjük, hogy mindent megtapogathasson, vagy diktafonra rögzíthesse az órák anyagát, ezzel pótoljuk a kiesett képi információkat. A hallássérült gyermeknél inkább a vizuális információkat részesítjük előnyben, pótolva a hiányzó hallást. De mi a helyzet a kevésbé látványos eltérésekkel, fejlődési zavarokkal? Mondjuk az autizmussal?

Aki már foglalkozott autizmussal élő gyermekekkel, megtapasztalhatta, hogy a sérülés elsőre talán kevésbé szembetűnő, de mégis falakba ütközünk, amikor a hagyományos vagy ösztönös nevelési-tanítási módszerekkel próbálkozunk. Nehezebb a gyermek érdeklődését felkelteni, a figyelmét irányítani, nehezebben lehet elmagyarázni, megértetni valamit. (Rácz,2011.)<sup>1</sup> Hogy miért van ez így és hogy mi lehet számukra a segítség? Ezzel a kiadvánnyal igyekszünk ezekre a kérdésekre válaszolni és a segíteni akaró, lelkes pedagógusok kezébe hasznos „mankókat” adni... De ehhez először meg kell ismerjünk az autizmus természetét...

### **1. RÖVID ÁTTEKINTÉS AZ AUTIZMUSRÓL...**

Mai ismereteink szerint az autizmus spektrumzavarként írható le, mivel széles skálán, rendkívül változatos tünetekben nyilvánul meg ez a minőségében eltérő fejlődés. Nem betegség, sokkal inkább egy veleszületett fejlődés-neurológiai zavar (EÜ Min.2008).<sup>2</sup> Nem múló állapot, jelen tudásunk szerint végleges, nem gyógyítható, de megfelelő terápiával igen jó eredmények érhetőek el, melyek meghatározzák a személy teljes életútját. A fejlődés mértéke persze személyenként eltérő, a csaknem tünetmentes, jól kompenzált állapottól a teljes életúton át speciális támogatás szükségességéig terjedhet. Az érintettek felnőttkorukban is sokat fejlődhetnek. A korai felismerés ezért nagyon fontos, hiszen a szakszerű fejlesztés

megelőzheti a másodlagos problémák kialakulását (pl: problémás viselkedések rögzülését). Autizmus minden értelmi szinten előfordul, ami azt jelenti, hogy jelen lehet átlagos (vagy átlagfeletti) intelligencia mellett épp úgy, mint értelmi fogyatékossgal együtt járva. Az autizmus sok mindent befolyásol: a személy fejlődését, a megismerés folyamatát és a társas viselkedést, ezért sérülés-specifikus fejlesztésre még az igazán jó képességű gyermekeknek is szüksége van.

Az autizmus spektrum zavar eltérései leginkább három fő területen jelentkeznek:  
(ez a három terület az ún. *autisztikus triász*)



- a szociális kommunikáció
- a kölcsönösséget igénylő szociális interakciók
- a rugalmas gondolkodás és viselkedés-szervezés

### ***1.1. Tünetek a kölcsönös (szociális) kommunikáció területén***

Autizmusban a beszédfejlődés gyakran megkésik, súlyos esetekben nem is alakul ki beszélt nyelv. A beszélő gyermekek is változatos mértékben és módon sajátíthatják el a beszédet. Gyakori jelenség, hogy a hallottakat, olykor csak az utolsó szót, máskor az egész mondatot megismétlik. Ezek az azonnali vagy késleltetett echoláliák (szó szerinti megismétlések). Sokszor „papagájszerű” ismétlés (néha még az eredeti hangszínt is utánozzák), máskor akár kommunikációs céllal megismélt „panel”, mely épp illeszkedik a szituációhoz (pl. „Kérsz inni?”-mondja, amikor azt szeretné, hogy inni adjanak neki). Az autizmussal élő gyermekek egy része sohasem lép túl az echolált beszéden.

Mások önálló szavakat, mondatokat is elkezdnek használni. A központi probléma ilyenkor nem a nyelv hiánya, vagy megkésített fejlődése, hanem a spontán, funkcionális, kölcsönös kommunikáció sérülése. Hiányozhat annak megértése, hogy mások érzéseit, gondolatait, tetteit kommunikáció útján befolyásolni lehet. Beszélgetés közben rengeteg dologra figyelünk kell: tudnunk kell beszélgetést kezdeményezni, azt fenntartani, megfelelő témákat kiválasztani s közben figyelni a másik személyt, hogy érti-e vagy érdekl-e a mondandónk, ügyelnünk kell a térköz



szabályzásra, meg kell hallgatnunk a másik személy válaszait, és tudnunk kell a beszélgetést megfelelően lezárni is (Quill,2009)<sup>3</sup>. Ez az autizmussal élők számára nagyon nehéz. Még a jól beszélő autisták kommunikációjában is számos zavar érezhető (pl: túlzó hangerő, furcsa intonáció, túl gyors vagy lassú beszédsebesség, elvont beszéd, sok monológ, túl modoros, sztereotip szófordulatok, helyzethez nem illő kommunikációs kezdeményezés stb.) A jól beszélő gyermekek, felnőttek sem képesek a beszédet minden esetben változatos kommunikációs funkciókban használni, tehát pl. kérni, elutasítani, tájékoztatást nyújtani, információkat szerezni, köszönni, véleményt mondani, szólni, ha fáj valami.

A nonverbális és metakommunikációs eszközök (szemkontaktus, arckifejezések, gesztusok, testtartás) megértése és használata egyaránt korlátozott autizmusban: sokszor hiányoznak, vagy túl színpadiasak, láthatóan megtanult gesztusok, szegényes arckifejezések jellemzőek (Quill,2009)<sup>4</sup>. A beszédértés terén is számos problémát találunk: sokan súlyos megértési nehézségekkel küszködnek, nevükre sem figyelnek fel, egyszerű kéréseket nem követnek. Másokat egy-egy ismerős, begyakorolt helyzet, vagy a környezet gesztusai segítenek a megértésben, ezért elfedhetik a valódi beszédértési problémákat. Még a formailag helyesen beszélőknek is akadnak megértési problémáik (pl: szó szerinti értelmezések, átvitt értelem, irónia és szociális tartalom meg nem értése). Az autizmusra gyakran jellemző, hogy a beszéd színvonala jobb, mint a beszédértése. Ezért lehet számukra nagy segítség a beszédértésben a képek, jelek, szimbólumok használata.

### ***1.2. Tünetek a szociális interakciók területén***

Az autizmussal élő emberek nem szándékosan zárkoznak el másoktól. Ha nem elég együttműködőek, az is inkább annak következménye, hogy a szociális megértés és a szociális környezet észlelése sérült az autizmusban. A társas készségek területén is igen változatos képet látunk: gyakran tapasztalunk nehézséget többek között a kortárscsoporthoz való alkalmazkodásban, az íratlan szociális szabályok felismerésében és követésében, az élmények megosztásában, az érzelmek kifejezésében és mások érzelmeinek megértésében. A társas készségek tünetei az egyes gyermek fejlődésével együtt is változnak.



*Lorna Wing* angol pszichiáter, autizmus kutató fejlesztési céllal a szociális viselkedés szempontjából négy típusra osztotta az autizmus spektrumon elhelyezkedő sokféle szintű, személyiségű és viselkedésű gyermekeket.

- Izolált típus: Társas kapcsolatokat nem kezdeményez, kezdeményezést, társas helyzeteket kerüli, elutasítja. Nem vesz fel szemkontaktust, nem beszél, vagy csak sztereotip módon, funkcionális cél nélkül. Gyakran echolál, azaz visszhangszerűen ismételi. Általában értelmi fogyatékos, gyakori az ingerfeldolgozás zavara (pl. fokozott zajérzékenység). Tartását, mozgását, aktivitását főleg mechanikus sztereotípiák (ismétlődések) jellemzik. Legnehezebben tanítható csoport.
- Passzív típus: Szociálisan nem kezdeményező, a közeledést passzívan elfogadja, gyakran jól irányítható. Passzivitás és bizarr viselkedés jellemzi. Viszonylag jó értelmi képességekkel rendelkező. A legjobban tanítható csoport.
- Aktív, bizarr típus: Szociálisan aktív. Sokat kezdeményez, de szokatlan, szociálisan el nem fogadható módon. Kapcsolatteremtése egyoldalú, nélkülözi a kölcsönösséget: a társak személyiségét, szándékát, reakcióját nem veszi figyelembe, csak a saját érdeklődési körébe tartozó témákra, kérdésekre fókuszál. Viszonylag jó verbalitás és intellektuális készségek jellemzik.
- Merev, formális típus: a serdülő- és felnőttkorban kialakuló jó értelemmel és jó beszédszinttel rendelkező személyeknél megjelenő viselkedésforma. Merev ragaszkodás jellemzi az írott és íratlan szabályokhoz.

Lorna Wing nézete szerint a gyermekek fejlődésük során akár típust is válhatnak, tehát nem merev kategóriákról van szó. (Őszi, 2016.)<sup>5</sup>

### ***1.3. Tünetek a rugalmas gondolkodás és viselkedés-szervezés területén***

A rugalmas, kreatív képzeleti működés hiányának vagy zavarának következménye a korlátozott, ismétlődő jellegű viselkedésminták, és a merev, rugalmatlan gondolkodás. A merev, rugalmatlan viselkedés megnyilvánulhat a különböző szenzoros ingerek állandó keresésében: tárgyak ütögetése, tárgyak pörgetése, fényes felületek nézegetése, ritmikus dobolás, tépegetés. Sztereotip mozgások is a legtöbb esetben megfigyelhetők, és sokszor a felnőttkorban is megmaradnak. Ilyenek a kezek repkedő, csavaró mozgása, ujjak lebegtetése, az egész test megfeszítése, furcsa arcfintorok, grimaszok, ugrálás, tengely körüli forgás, ülve vagy állva való himbálózás, lábujjhegyen járás. Ezek a mozgások többnyire akkor jelentkeznek vagy erősödnek fel, amikor az érintett örül, vagy izgatottá, feszültté válik. Gyakran megfigyelhető a változásokkal szembeni merev ellenállás, rutinokhoz vagy szokatlan tárgyakhoz való ragaszkodás. Az autizmussal élő gyermekek érdeklődhetnek szokatlan dolgok iránt, (pl: a vonatok áramszedői, az emberek fogainak formája, máskor esetleg egészen szokványos dolgok kötik le őket, mint például a térképek, számok, betűk.)

### ***1.4. Triáson kívüli egyéb jellemzők***

Természetesen ezek sem jellemzőek minden autizmussal élő személyre, de gyakrabban tűnnek fel ebben a populációban. Az autizmussal élő személyek hihetetlenül nehéznek találhatják a világ értelmezését. A mindennapi élet zavarosnak, értelmetlennek, sőt fenyegetőnek tűnhet, mivel a szenzoros érzékenységük gyakran eltér az átlagostól. Ez hatással lehet az ötféle érzék – látás, hallás, szaglás, tapintás és ízlelés – egyikére, vagy akár többre is közülük. Egyesek a hangokra érzékenyek, nehéznek találhatják olyan zajok kiszűrését, amelyeket más emberek egyszerűen kizárnak, vagy figyelmen kívül hagynak. Ez túlzott szorongáshoz és akár dühkitöréshez is vezethet. Mások éppen zajkeltők, folytonosan zörögnek, zajt keltenek, így jutnak számukra elegendő ingerhez. Vannak, akik a szagokra érzékenyek, másokat egyes dolgok látványa ijeszthet meg (pl: erős fény, nagy tömeg, váratlanul megmozduló dolgok, vagy akár a saját árnyék). Gyakori az érintések kerülése, el nem viselése. Az egyes ingerekre adott alulérzékenység is gyakori jellemző. (pl: csökkent fájdalomérzet, eltérő hőérzet). (Őszi,2016)<sup>6</sup>



### 1.5. Mit látunk a hétköznapiakban? Avagy az első iskolai tünetek...

A rengeteg felsorolt tünet és jellemző mégis hogyan jelenik meg a hétköznapiakban egy integráltan oktató (vagyis várhatóan jobb képességű) gyermekek esetében? A lista nem teljeskörű és persze nem mindenre egyaránt érvényes, de ezek a leggyakrabban előforduló típusos problémák:

- Nem tudja, hogyan kell kortársakkal barátkozni.
- Nehézséget jelent kölcsönösséget igénylő kapcsolatokban részt venni (pl. a nem irányított beszélgetésben)
- Kevésbé érti meg más személyek metakommunikációs jelzéseit, saját metakommunikációja is szegényes.
- Beszéde pedáns stílusú, mindenkivel azonos stílusban kommunikál, nem érti a kortárs szlenget.
- Szociálisan naiv. (hiszékeny)
- A közléseket szó szerint értelmezheti.
- Hajlamos a magányra, elkülönülésre.
- A gyermek ragaszkodik kedvenc témáihoz, és csak annak mentén kezdeményez beszélgetést.
- Szűkkörű érdeklődés jellemzi.
- Nehézségei vannak a nagyobb csoportban való tanulással.
- Figyelem fenntartásának és megosztásának (egyszerre több dologra figyelni) nehézségei
- Lényegkiemelés nehézségei (elvéssz a részletekben)
- Nehézséget jelenthet elvont tartalmak megértése.
- Túl nagy hangsúlyt fektet a hibákra. (feszült lesz, ha hibázik, vagy szóvá teszi, ha mások hibáznak)
- Túlzott precízre való törekvés (pl: a szép kézírás fontosabb, mint maga a feladat megoldása)
- Problémát jelenthet számára a megszokott rutinok megváltozása.
- Kevésbé rendelkezik problémamegoldó stratégiákkal (hétköznapi dolgokban vagy feladatmegoldásban is)
- A gyermek szókincse lehet gazdag, de a használt kifejezések egy részét valójában nem érti.

- Könnyen frusztrálódik, érzelmi labilitás, fokozott sérülékenység tapasztalható.
- Kevésbé utánoz spontán megfelelő viselkedésmintákat.
- Finommotorosan ügyetlen, ami az írás tanulásában és használatában nehézségeket okoz.
- Problémák merülnek fel különféle tananyagok elsajátításával kapcsolatosan. Főképp a szociális megértést kívánó tartalmak lehetnek nehezek.
- Szervezési nehézségek jelennek meg.
- A gyermek szenzorosan túlérzékeny, vagy ingerkereső. (Lipcsey)<sup>7</sup>

Egy ilyen „gazdag” lista után felmerülhet bennünk a kérdés, hogy akkor hogyan lehet egy autizmussal élő gyermek integrációját működőképesen megvalósítani?

A Törvény szerint Integráló intézményenként 1 főállású, autizmusban is képzett gyógypedagógus alkalmazása (ő a személyre szabott, egyéni fejlesztést biztosítaná), valamint gyermekeként 1 autizmusban jártas gyógypedagógiai asszisztens alkalmazása lenne a megfelelő segítség (az asszisztens lenne az „árnyékpédagógus”, aki az autizmussal élő tanulót segítené a tanórákon, de bármely más gyermeknek is segíthet az osztályban.) Továbbá fontos lenne, hogy osztályonként csupán egy autizmussal érintett gyermek legyen integrálva, valamint az, hogy az autizmussal élő gyermekekkel foglalkozó többségi pedagógusok is részesüljenek autizmussal kapcsolatos képzésekben. A gyermek számára biztosítani kellene megfelelő vizuális segédeszközöket, képkártyákat, folyamatábrákat, képes napirendeket, viselkedés kártyákat. A tananyagot, a tankönyvek szövegeit számára személyre kellene szabni, differenciálni. Tantárgyi értékelésben az igazgató mentesítheti az integráltan nevelt gyermeket egyes tantárgyak vagy tantárgyrészek értékelése alól. (Őszi, 2016.)<sup>8</sup>

A törvényi előírások megvalósítása azonban sajnos több ponton is nehézségekbe ütközik. Az iskolák legtöbbszörnek nincsen lehetősége autizmusban jártas gyógypedagógust alkalmazni (sokszor nem is találnak ilyen végzettségű szakembert, vagy csak utazó tanárként tudják alkalmazni, így kevés időt tölt az iskolában ahhoz, hogy a többi tanár munkáját is segíthesse tanácsaival, ötleteivel.) Gyógypedagógiai asszisztens megfizetésére pedig már egyáltalán nem futja az iskolák pénzügyi keretéből, így a gyermek órai megsegítése teljes egészében meghíúsul. Az iskolák a legtöbb esetben fel sem vesznek autizmusban érintett gyermekeket, mert nem tudják őket megfelelően ellátni vagy tartanak az integráció nehézségeitől. Ha mégis

vállalják az integrációt, azt „szívjóságból” teszik, a feltételeket továbbra sem tudják biztosítani neki. A pedagógusok többsége még sosem vett részt autizmussal kapcsolatos előadáson, képzésen, és inkább ijesztőnek, túl nehéznek gondolná egy ilyen gyermekkel a tanítást.

## 2. AKKOR MÉGIS MIT LEHET TENNI?

Tegyük fel, hogy van egy iskola, aki integrált egy autizmussal élő gyermeket. Az egyéni, autizmus specifikus gyógypedagógiai fejlesztést talán biztosítani tudja számára, utazó gyógypedagógusi háttérrel. Ám a gyermek a tanórán segítség nélkül marad. És a vele foglalkozó pedagógusok is magukra maradnak a kérdéseikkel, nehézségeikkel. Ám a helyzet mégsem reménytelen! Ha minden segítséget nem is tudunk biztosítani a gyermeknek, azért mégis sokat tehetünk azért, hogy a mindennapjait az iskolában érthetőbbé, élhetőbbé tegyük. Segítségadás 10 lépésben...



### 2.1. Jelek és szimbólumok használata

Az autizmussal élő személyek gondolkodása gyakran eltér a tipikusan fejlődő emberektől, ők inkább képekben gondolkodnak, mint szavakban. A jelek és szimbólumok segítenek a beszélt nyelv, a kommunikáció, valamint a nyelvi és olvasási készségek fejlesztésében. Az, hogy egy kommunikációs nehézséggel küzdő gyermek



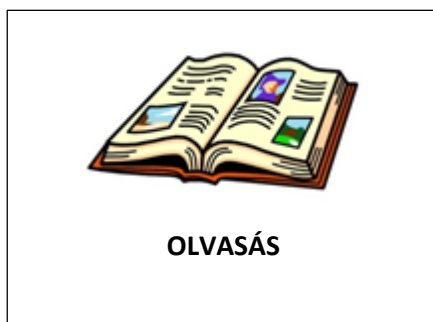
megérti-e, amit mondunk neki, az elsősorban a szövegkörnyezettől függ. De függ továbbá a hangszíntől és a nonverbális kommunikációs jelektől (pl. testbeszéd, gesztusok, arckifejezések). Ha a tanár azt mondja: „Sorakozó!” és az összes többi gyerek felsorakozik a vonalra, akkor a kommunikációs nehézséggel küzdő gyermek is követni fogja őket, mivel ez mindennapos rutin. Ha anya otthon rámutat a lábára és azt mondja: „Vedd fel a cipődet!”, akkor a gyermek megy és felveszi, mert anyuka a lábára mutatott. *Az autizmussal élő gyermekek a szövegkörnyezet jeleit értelmezik*, mert hozzá vannak szokva a rutinokhoz és többnyire előre tudják, hogy mi fog történni. Sokszor nem értik meg a verbális instrukciót, csak az előzetes



tapasztalataikból tudnak következtetni. (PL: a gyermek az előzetes tapasztalatai alapján a sorakozóból következtet arra, hogy ebédidő lesz, de zavart lesz, amikor látja, hogy csak tűzriadó van.). Másfajta kommunikációs rendszer szükséges ahhoz, hogy a gyermek megértse, mi fog következni, valamint ahhoz, hogy kiegészítsük a kimondott szavakat. Az autizmussal élő gyermeknek gondja van a testbeszéd és arckifejezések értelmezésével is. Gyakran nem tartanak szemkontaktust, vagyis nehéz arra a személyre nézniük, aki beszél. (Hannah, 2010.)<sup>9</sup>

A szimbólumok gyermektenyér méretű kis kártyák, amelyeken egy-egy rajz és a szóképe szerepel. Használhatunk saját rajzokat, újságokból kivágott képeket, számítógéppel megrajzolt egyszerű képeket. Ma már számítógépes szoftver rajzolóprogramot is lehet vásárolni, ilyen például a Boardmaker. A Boardmaker egy rajzoló program, ami egy grafikus adatbázist is tartalmaz, amelyben több, mint 4500 – kép alapú – kommunikációs szimbólumot találhatunk, akár fekete-fehér és színes kivitelben; mindezt 44 nyelven. Lehetővé teszi nyomtatott anyagok tervezését, kommunikációs kártyák, ütemtervek, szimbólumok készítését. Sajnos ez a szoftver nem olcsó, beszerzésével kapcsolatban itt találhatóak információk. <http://www.aaksni.hu/boardmaker-k57611>

A képkártyák nem kell, hogy gyönyörűek legyenek, nem az esztétikai küllem a fontos: kézzel rajzolhatjuk, újságból kivágva ragaszthatjuk, sokkal inkább az a lényeg, hogy a rárajzolt, ragasztott kép, a gyermek számára valódi jelentést hordozzon. A kép alatt mindig szerepeljen a szó, esetleg 2-3 szavas kifejezés, amit a kép mondani akar. Érdeemes a kártyákat lelaminálni, hogy tartósan használhatóak lehessenek.



Boardmaker szoftverrel rajzolt kártyák

A kártyák használatát is meg kell tanítani a gyermeknek, erre a legjobb a kétszemélyes helyzet. Ilyenkor megmutatjuk a bevezetni kívánt kártyát, elmagyarázzuk mit jelent és mit várunk el, ha ezt a kártyát felmutatjuk, kitesszük az asztalra. Érdeemes fokozatosan, egyszerre csak 1-2

kártyát bevezetni, használni. Nagyobb gyerekekkel együtt is elkészíthetjük a kártyákat, így valóban olyan rajz, kép kerül rájuk, ami számára igazi jelentést takar. De mire valók a képkártyák? A kártyák funkciójukat tekintve többfélék lehetnek: napirendi kártyák, órai menetrend kártyák, folyamatábrák vagy épp viselkedést szabályozó kártyák. Most tekintsük át ezeket részletesebben...

## **2.2.Napirendek**

Az autizmussal élő gyermekeknek is szükségük van arra a biztonságra, hogy tudják, mi történik most és mi fog következni utána. Nehezen birkóznak meg a változással, feszültté és bizonytalanná válnak, ha a napi rutintól eltérő, váratlan esemény következik be, esetleg valami, amire készültek elmarad. Gondot okoz számukra viselkedésük rugalmas megszervezése, gyakran idegesek lesznek, ha valami újjal találkoznak. A napirendek, órai menetrendek használatával életük és munkájuk szervezettebbé válik, kevésbé „tévednek el” a napi teendőkben és feladatvégzés közben és rákészülhetnek a váratlan eseményekre is. (Hannah,2010.)<sup>10</sup>

A napirend egy, általában képkártyákból álló napi tevékenységlista. Lehet fixen elhelyezve (pl. falon), de lehet hordozható is (pl: bérlettartó tokban elrendezve). Listaszerűen tartalmazza a gyermek számára az aznapi teendőket, eseményeket. A napirend segítségével kezelhető méretű lépésekre osztjuk a napot, vagy az iskolai időt, szemléltetjük, hogy mi és mikor várható aznap. Fontos, hogy a napirend elemei világosak és egyértelműek legyenek és ne tartalmazzanak egyszerre túl sok információt. A szót mindenképpen oda kell írni, így egyértelmű a kép jelentése a tanároknak és a gyermeknek is. Ha hirtelen változik a napirend egy pontja (pl: esik és nem mennek ki az udvarra) akkor minél előbb cseréljük ki a szimbólumot a napirenden. Tegyük egy nagy piros X-et az udvar szimbóluma fölé, ezzel jelezve, hogy az elmarad. Esetleg tegyük mellé egy másik szimbólumot, ami jelölje, hogy mi lesz helyette (pl: zenehallgatás, könyvtárzás). Érdeemes ide valami számára kedvelt dolgot felkínálni, hogy így oldhassuk a frusztrációját, csalódottságát.



Napirend készítésénél mindig az adott gyermekből kell kiindulni. Fontos, hogy milyen *szimbólumszinten* tart éppen, vagyis mit képes valóban megérteni. Lehet, hogy *tárgyas szinten* van, és tárgyakkal kell jelölnünk számára, hogy a napirendi pontokat (pl: az ebéd jele egy kis kanál lesz a napirendjében). A tárgyas jelölés leginkább a kisebb gyerekekre (óvodásokra) esetleg értelmileg súlyosabban érintett gyerekekre jellemző. Van, aki fényképeket ért meg, számára le kell fotóznunk az adott tárgyat (pl: kiskanál fotója az ebédet jelenti). A jó képességű, integrációban oktatott gyermekeknek a legtöbbször már elegendő a szavakból álló napirend is. Számos többségi általános iskolába járó

autizmussal élő gyermek látszólag napirend nélkül is jól boldogul. (az eszközt készítette: Máté Zita – Dr. Cseri-Zsarkó, 2018.)<sup>11</sup>

Igyekeznek hasonlóan viselkedni a többi gyerekhez, nem akarnak külön vizuális segítséget használni, mert félnek, hogy kinevetik, csúfolják érte őket.

De többnyire csak sodródnak az eseményekkel. Ha változás áll be a napi rutinban, máshol lesz megtartva az óra, helyettesítő tanár érkezik... idegessé válhatnak és nehezükre esik koncentrálni. Valamilyen önnyugtatóba kezdhetnek (pl: hintázás, tépkedés, dúdolgatás) amivel zavarni kezdik az osztályt. Az iskolai tanítók ezt úgy kerülhetik el, ha összeállítanak egy napirendet az egész osztálynak. Lehet ez egy nagyméretű képes órarend (a tantárgyak szimbólumaival), ami a falon egy jól látható helyen kint van. Ha csak az utolsó pillanatban van változás, akkor is lehet módosítani rajta. A legjobb, ha nem hangsúlyozzuk, hogy kinek készült, hiszen mindenki számára hasznos lehet.

### 2.3.Órai menetrend (órai vázlat)

Az **órai menetrend** hasonló a napirendhez, csak a tanóra menetét bontja le apró részekre. Az óra anyagáról rövid, könnyen követhető, akár képekkel kiegészített vázlatot készítünk, mely a többi tanítványunk számára is hasznos lehet.

Pl: Hittan óra - A Teremtés

1. Közös ének
2. Közös imádság

3. Bibliai szakasz (tankönyv 5. oldal)  
(hangos, közös felolvasás)
4. Rajz készítése a füzetbe a 7 naphoz
5. Tankönyv 7. oldal 1. feladat
6. Tankönyv 7. oldal 2. feladat

Az egyes feladatokon belül vizuális folyamatábra segítheti a részlépések elvégzését. Egy jó képességű gyermeknél ez annyit tesz, hogy az adott feladat mellé kap egy írott listát is az adott feladat részlépéseinek felsorolásával.

(pl: Matematika óra Tankönyv 34. oldal 2. feladat

- elolvasom
- megkeresem az ide illő képletet – megmutatom a tanárnak
- kiszámolom
- leellenőrzöm ( megoldókulcsot kérhetek a tanártól )
- ha kell javítom
- ha jó lett, lemásolom a füzetbe.

Így nem fog folyton „eltévedni” munka közben, kipipálhatja, amit már megcsinált és követheti, hogy mit kell még elvégeznie. Önállóbb lesz a munkavégzésben is. Bonyolultnak és fárasztónak tűnhet előre elkészíteni ennyi képkártyát, vázlatot, de megéri, mert idővel már remek eszköztárunk alakulhat ki, amit más gyermekek esetében is felhasználhatunk.

## 2.4. Folyamatábrák, folyamat leírások

Az autizmussal élő gyermekeknek sokszor gondot okozhat egy egyszerű tevékenység végrehajtása is, mert a cél érdekében sem képesek összerendezni tevékenységüket, elakadhatnak egy-egy egyszerűbb folyamat végrehajtásában is (pl: kézmosás menete). Nem alakul ki az a belső forgatókönyv, amelynek segítségével megszervezhetnék tevékenységeiket. Így az önápolással, önkiszolgálással kapcsolatos készségeknek a tanítására különös gondot kell fordítani, mivel ezeket általában nem képesek spontán módon elsajátítani. Külső forgatókönyvekre van szükség. Érdekes képes folyamatábrát tenni a mosdóba, amin jól látszik mik a kézmosás egyes lépései és szabályai, hogy semmi ne maradjon ki. Ilyenkor érdemes megfigyelni, hogy a gyermek a folyamat mely részén akad el, s ott kell beavatkozni).



Folyamatábra jelzi a kézmosás egymást követő lépéseit.  
(az eszközt készítette: Miskolcziné Szélpál Viktória, Dr. Cseri-Zsarkó, 2018.)<sup>12</sup>

A képeket jobb egymás alatt vagy mellett sorban elhelyezni. Vizuális folyamatábra készülhet az öltözködésről, helyes WC használatról is, mert sokszor még ezek a napi rutin dolgok is nehezen mehetnek. Iskolai keretek között hasznos lehet egy folyamatábra az órára való előkészülésről. (pl: mindent elpakolok a padomról, kiveszem az adott órához tartozó tankönyvet és füzetet, kikészítem az íróeszközömet, ha kell elmegyek a mosdóba, megnézem volt-e házi feladat, csendben várom a becsengetést). A folyamatábrák képek nélküli, csupán írott formáját folyamat leírásoknak nevezzük. Nagyobb, jobban funkcionáló gyerekeknél talán ennek a használata is elegendő segítség.

## **2.5. Viselkedést szabályzó kártyák**

Az autizmussal élő gyermekek a vizuálisan is megjelenített szabályokat, elvárásokat sokkal inkább képesek követni. A viselkedést szabályzó kártyák tehát olyan képkártyák, melyek láthatóvá tesznek egy elvárást, egy elkerülendő vagy éppen másolandó viselkedési mintát. Tulajdonképpen írott vagy rajzolt kérések ezek, amelyek a viselkedést szeretnék módosítani. Segítségükkel kialakíthatjuk és megerősíthetjük a helyes magatartási módokat. A látható forma (képkártya) segíti a gyermeket, hogy ne terelődjön el a figyelme a helyes viselkedésről. (Például a gyermek padjára téve, a kártya egész órán emlékezteti rá, hogy hogyan viselkedjen.) A kártyák használatát itt is előre meg kell tanítani, kétszemélyes helyzetben begyakorolni a gyermekkel.

Ilyenek lehetnek például

- az órai hangoskodást szabályzó kártya  
(MARADJ CSENDBEN felirattal egy száj mutatóujjal lezárva)
- az órai sétálgatást megelőzendő  
(SZÉPEN ÜLÖK A HELYEMEN felirattal egy ülő ember képe)
- órai bekiabálások, állandó közbeszólások megelőzésére  
(JELENTKEZEM felirattal egy jelentkező ember rajza)

- a sorra kerülést, várakozást segítő kártya  
(VÁROK felirattal egy nyitott tenyér rajza)
- segítségkérés szabálya:  
(pl: Zoli! Így kérj segítséget:
  1. Állj fel!
  2. Menj oda egy felnőtthez!
  3. Mondd, hogy „Segíts!” )



Boardmakerrel rajzolt viselkedési szabály

Amikor problémás viselkedést igyekszünk megváltoztatni, elsősorban azt hangsúlyozzuk, hogy mit várunk el az illetőtől. Mit csináljon a jelenlegi nem megfelelő cselekedet helyett. Nem segítünk azzal, ha csak a hibát, a nem kívánatos viselkedést korlátozzuk (Ne hintázz! , Hagyd abba a tépkedést! ) és nem adunk alternatívát, mi az, amit tehet. Ha mégis tiltó kártyát használunk, akkor is csak keveset, mert a túl sok tiltás frusztráltta, feszültté teheti a gyermeket. Egyéni fejlesztés idején szociális történet írásával alá is támaszthatjuk, megindokolhatjuk, hogy miért fontos ez a kártya és rajta lévő utasítás betartása. Integrált környezetben az autizmussal élő gyermeket esetleg zavarják ezek a segítségek. Ilyen esetben a zsebébe vagy a tolltartójába teheti a szabályt tartalmazó kártyát, esetleg egy füzetbe írhatjuk be, amelyet magával visz, hogy a társai ne lássák. (Gosztonyi-Szaffner, 2008.)<sup>13</sup>

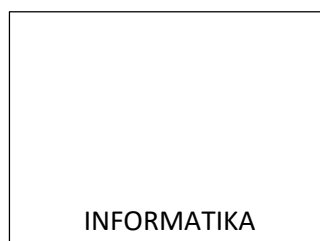
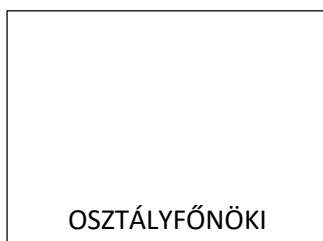
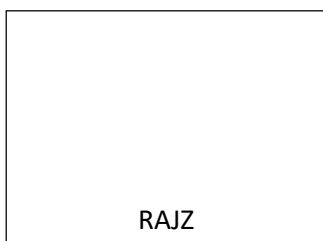
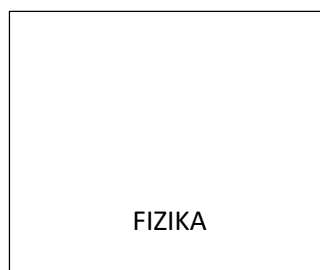
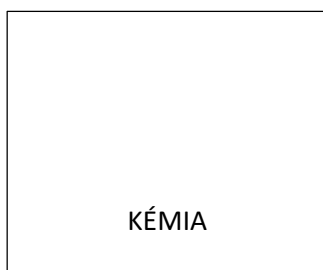
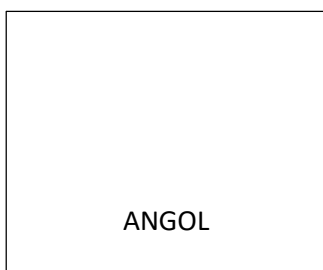
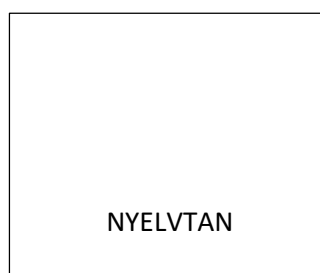
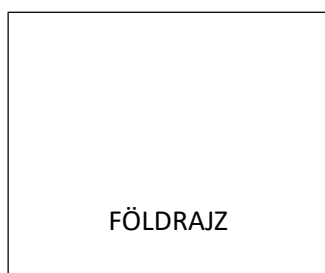
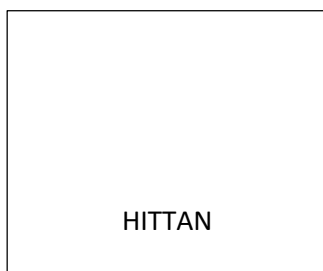
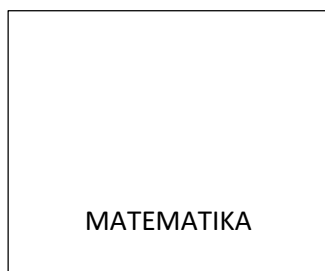
**FONTOS! A kialakult, gyakran fellépő problémás viselkedésnek mindig van kiváltó oka. Fontos kideríteni ezt a kiváltó okot ahhoz, hogy a fennálló helyzetben valóban változtatni tudjunk.** Segítségért fordulhatunk tanítványuk gyógypedagógusához, pszichológusához, szüleihez, akik figyelve a gyermeket, és környezetét tanulmányozva megpróbálnak rájönni, hogy mi állhat a háttérben. A viselkedésproblémák háttérében számtalan dolog állhat: társak és helyzetek félreértése, éretlen kommunikáció - a gyermek nem tud segítséget kérni, túlzott elvárások érik, a meg nem értés, a strukturálatlanság, szenzoros túlterheltség (pl.: hőmérséklet, egy villogó neoncső, zajok, a padtárs hintázik a széken), éhes, beteg lesz, és még sok, számunkra talán apróságnak tűnő dolog.

## 2.6. Képkártya csomag

Az RPI-vel dolgozunk egy képkártya csomag összeállításán, ami a hittan órákon, gyermek istentiszteleteken egyaránt hasznosítható lehet. Mindez persze csak kínálat, ötlettár, nem tud és nem is akar teljes lenni. De ötleteket adhat ahhoz, hogy majd a szárnyaink alá kerülő autista gyermekeknek személyre szabott kártyákat, vizuális segítségeket készíthessünk. Jelenleg ezeknek a képeknek csak a témái kerültek be, maguk a komplett képkártyák az elkészítés során lesznek közre adva.

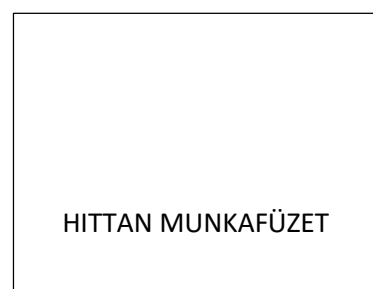
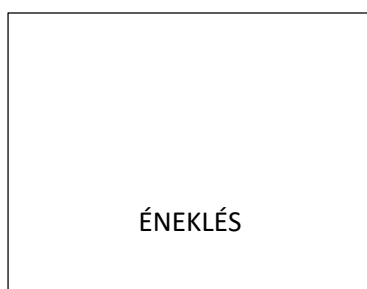
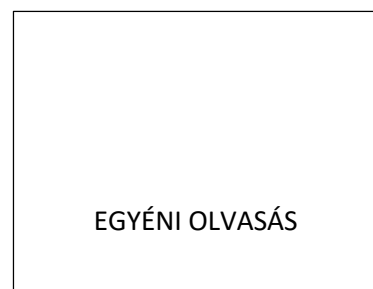
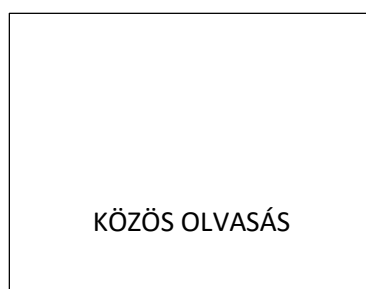
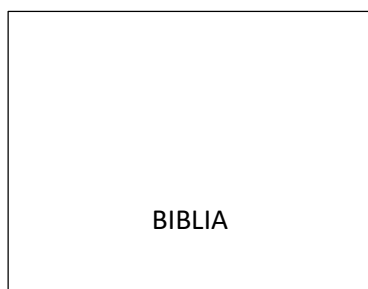
### NAPIRENDI KÁRTYÁK:

Képes órarendet összeállítani és a teremben kirakni nagy segítség. Biztonságot és nyugalmat ad számára, ha maga előtt láthatja az egész napját, ha tudja (és nem felejt el) mikor hová kell mennie, mikor és hol lesz a hittanórája, mikor fog gyermek istentiszteleten részt venni, jelölhetjük rajta azt is, ha a héten valami elmarad, lyukas óra van, vagy helyettes tanár érkezik. Az egyes tantárgyakhoz társítsunk kifejező rajzos elemeket.



A hittanórát (ahogy a többi tanórát) is fontos lenne jól látható részekre bontani, az óra elemeit előre megmutatni, vizuálisan jelezni. Persze a pedagógusnak kicsit nehezebb így, mivel kevésbé lehet spontán, az óra alatt nem annyira változtathat, alkalmazhat hirtelen jött ötleteket, köti a kirakott sorrend...az is előfordulhat, hogy elhúzódik az óra és minden kirakott feladat nem kerül sorra..Erre esetleg megoldás lehet, ha kezdésnek csak 3-4 kártyát teszünk ki, aztán 1-2 meghúzott kréta csíkkal jelölhetjük, hogy talán még lesz valami, és annak a kártyáját csak akkor tesszük ki, ha időben odaértünk...így az óra végét illetően még variálhatunk. A kirakott óramenettel az autizmussal élő gyermeknek könnyebb lesz az órába bekapcsolódni vagy rákészülni, mivel így látható válik, hányféle dolgot kell majd csinálni az aznapi órán. Érdemes a képkártyákat jól látható helyre kitenni, mondjuk mágnessel, öntapadós tépőzár csíkkal egymás alá a táblára. (Nem ajánlott a kártyákat a gyermek elé a padra tenni, mert a színes képek, fényes felületek elterelhetik a figyelmét.) Az elvégzett feladatok kártyái lekerülhetnek, így láthatóvá válik, hol tartunk az óra menetében. Az egyes elemekre fordított időtartamot is érdemes jelezni (pl: „Most énekelni fogunk 2 dalt.” vagy „Most 10 percig beszélgetni fogunk erről a képről” – és homokórával vagy stoperral jelezzük az idő múlását.) Fontos számítani rá, hogy a gyermek esetleg elfárad, telítődik, szorongóvá válik. Ilyenkor használhasson passzoló kártyát (egyres feladatokat így kihagyhat), vagy ha kéri, kaphasson szünetet (pl: van nála szünet vagy pihenőidő kártya, ha elfáradt odaadja a tanárnak és kiléphet a feladatból, 2-3 percre lazíthat egy általa megválasztott módon). Jó, ha korlátozzuk a szünet és passzoló kártyák használatát, egy órán 1-2-nél többet ne engedjünk.

#### HITTAN ÓRA MENETE KÁRTYÁK





TEMPLOM

GYERTYA

IMÁDKOZÁS

KÖZÖS IMA

EGYÉNI IMA

CSOPORTOS BESZÉLGETÉS

PÁROS BESZÉLGETÉS

MESÉLD EL

MONDD EL

ÍRD LE

VÁLASSZ

KÉRDEZZ

RAJZOLÁS

GONDOLKOZZ

KIVÁGÁS

RAGASZTÁS

FESTÉS

JÁTSSZUK EL

TÁRSASJÁTÉK

KÖZÖS JÁTÉK

GYURMÁZÁS

FILMNÉZÉS

ZENEHALLGATÁS

SZÜNETET KÉREK

PASSZOLNI SZERETNÉK

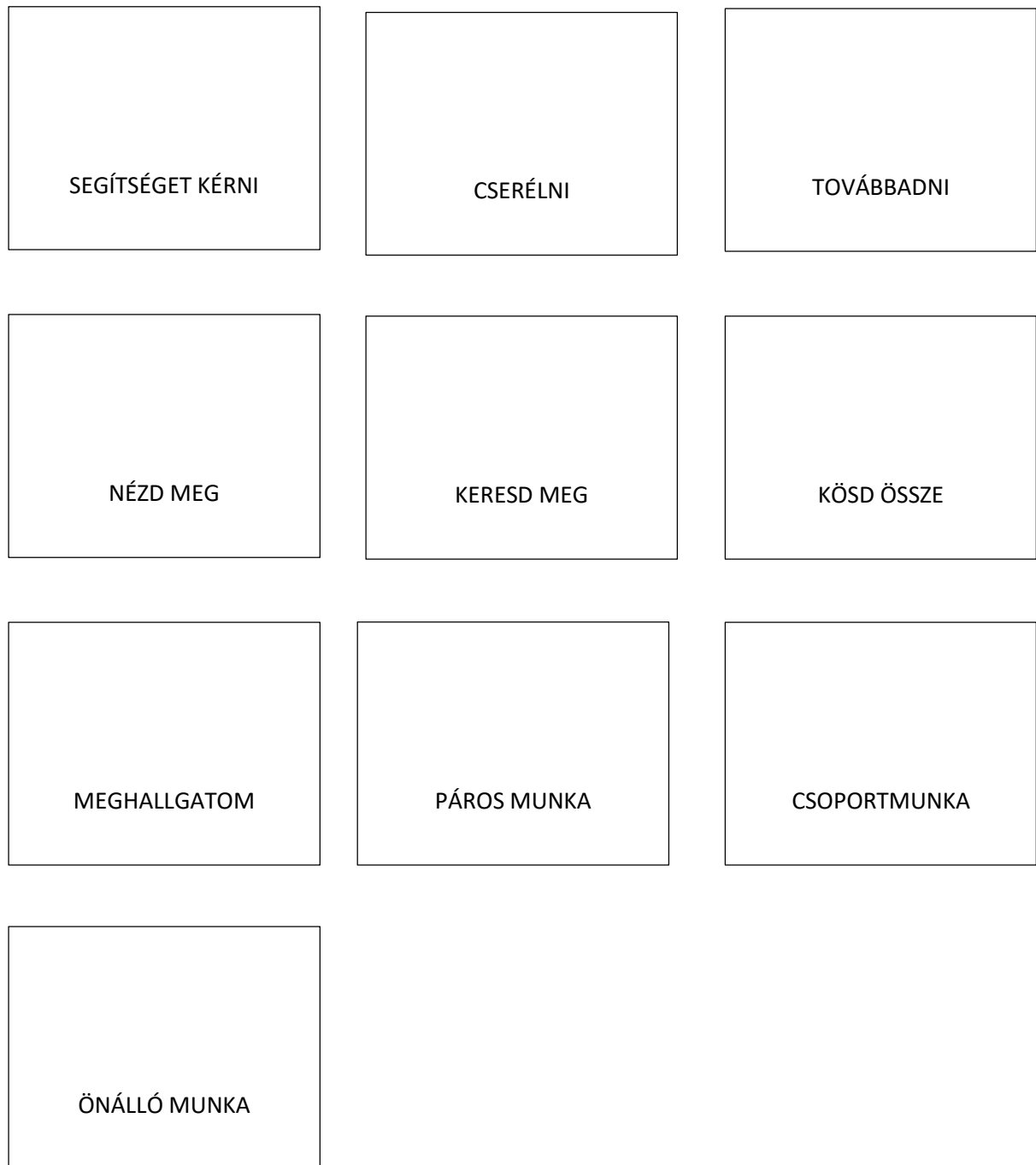
HIRDETÉSEK

HÁZI FELADAT

VÁRAKOZNI

SORRA KERÜLNI

SEGÍTENI VALAKINEK



## VISELKEDÉST SZABÁLYOZÓ KÁRTYÁK AZ ÓRÁN, ISTENTISZTELETEN

Ezeket a kártyákat már az alkalom előtt a padra lehet készíteni, és a kártya egész órán emlékezteti rá, hogy hogyan viselkedjen. Vagy nagyobb alakban elkészítve a tanárnál is lehetnek és amikor kell, felemelheti azokat, jelezve, hogy mit vár el a tanulótól. A kártyák

használatát itt is előre meg kell tanítani, kétszemélyes helyzetben elmagyarázni, begyakorolni a gyermekkel. Egy autista nem mindig van tisztában vele, hogy illetlenül viselkedik, vagy olyat tesz, amit nem szabad. Ezt el kell neki magyaráznunk, és megmutatni mit tegyen a nemkívánatos viselkedés helyett. Ha az órán betartja a helyes viselkedést, érdemes jutalmazással motiválni.

CSENDEN FIGYELEK

NEM BESZÉLGETEK

SZÉPEN ÜLÖK A  
HELYEMEN

NEM KIABÁLOK

NEM FIRKÁLOM A  
FÜZETEKET

NEM BESZÉLEK CSÚNYÁN

RENDET TARTOK A  
PADOMON

HAGYD ABBA

MEGHALLGATOM

NEM PISZKÁLOK MÁSOKAT

NEM PISZKÁLOM AZ  
ORROMAT

NEM LÖKDÖSÖDÖM

NEM ÜTÖGETEK MÁSOKAT	NEM HARAPOK	NEM CSÍPEK
NEM KARMOLOK	NEM KAPAROM A KEZEMET	NEM DOBÁLOK

## ÉRZELEMKÁRTYÁK

Az érzelemkártyák nagyon jól hasznosíthatóak akkor, ha szeretnénk megértetni, hogy adott helyzetben egy ember mit érezhetett. Mondjuk egy bibliai történet feldolgozásakor Józsefről beszélgetünk, akit eladtak rabszolgának és most börtönbe is került. Nagyan segíti az autista gyermeknek a történet valódi megértését, ha társítunk hozzá érzelemkártyákat. Próbáljuk megértetni vele, milyen érzés lehetett ez Józsefnek. Kapcsolhatunk hozzá saját életéből vett példát is. (pl: úgy érezhette akkor magát, mint te a múlt héten, amikor elveszítetted a kedvenc radírodát).

BOLDOG	SZOMORÚ	ÖRÜL
FÉL		FÁRADT

IJEDT

AGGÓDÓS

ZAVARODOTT

ZAVARBAN VAN

CSALÓDOTT

NYUGODT

BÁTOR

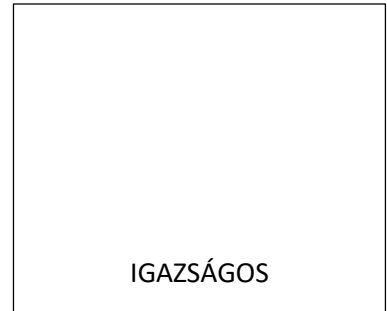
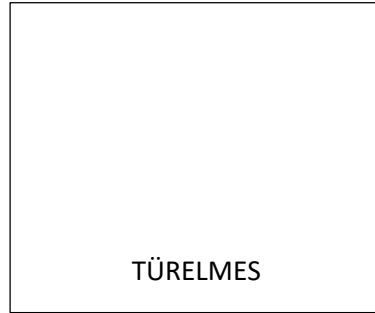
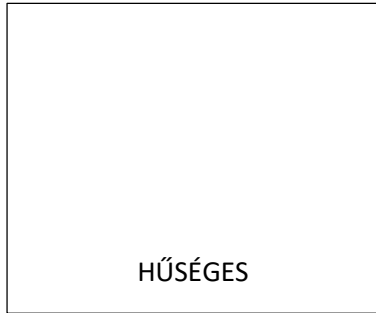
BIZAKODÓ

Istent elképzelni és megérteni egy autistának talán egy fokkal még nehezebb, mint az embereket. Mert Istenre sokszor elvontabb fogalmakat használunk... a jobb megértésért itt is jó, ha érzelmekártyákat használunk és hozzá társítunk 1-1 hétköznapi példát, vagy konkrét személyt, aki a gyermek életében megtestesíti azt a tulajdonságot. (pl: türelmes mint Klári néni veled.)

NAGYLELKŰ

MEGBOCSÁTÓ

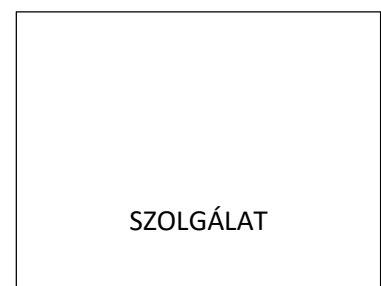
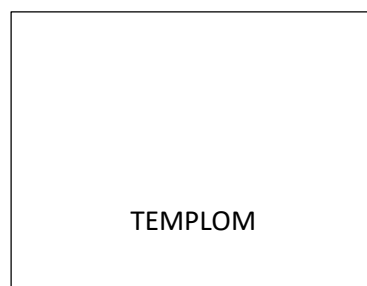
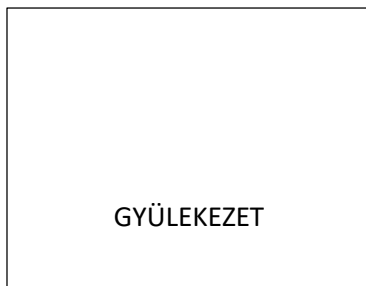
SZERETŐ



## EGYÉB KÉPKÁRTYÁK

Képkártyát bármilyen más szóhoz, fogalomhoz is készíthetünk. A kártyán mindig szerepeljen a szó, vagy rövid mondat egyszerűen kifejezve. Egyszerű, nem túl részlet gazdag kép, grafika társuljon hozzá. Lamináljuk le, hogy használat közben ne sérüljön. Elkészíthetjük például az istentisztelet menetrendjét is, amit a gyermek magával vihet a templomba és nyomon követheti, hogy mi fog ott történni. Ilyenkor a képkártyákat tehetjük egy sok fóliás zsebből álló, bankkártyatartó tokba is, a történe'seknek megfelelően, szépen egymás után. Így ahogyan lapozgatja ezt a „mini könyvecskét”, nyomonkövetheti, hogy hol tartunk, mi fog következni.

## ISTENTISZTELET KÁRTYÁI



ISTENTISZTELET	LELKÉSZ	ÚRVACSORA
ÉNEKSKÖNYV	IMÁDSÁG	KÖZÖS IMA
ORGONA	GITÁR	ÉNEKKAR
IGEHIRDETÉS	HIRDETÉSEK	ÁLDÁS

Ahogy azt már említettük, a képkártyák használata nagy segítség, de önmagában nem lehet elegendő, szükség van további speciális segítségekre, másféle szemléletre is, hogy a módszer hatékonyan működhessen. A továbbiakban ezekről lesz szó.



## 2.7. Valódi differenciálás

Autizmus esetében az integráción belül, egyénre szabott oktatásra van szükség.

Hogy mit is jelent ez?

- *hosszabb időt a feladatokra* (ismervén, hogy az olvasás, szövegértés gyakran nehézségekbe ütközik)
- *személyes utasításokat*: a nevéen szólítjuk a gyermeket, amikor utasítjuk. („Nyissátok ki a könyveteket!” kifejezést helyett: „Peti, te is nyisd ki a könyvedet!”)
- *rövid, egyszerűen megfogalmazást*, a hosszú körmondatok helyett,
- a tananyag *mennyiségének módosítását* (szűkített tananyag mennyiség)
- megfelelően *adaptált tananyag* (átírt tankönyvi szövegek, vázlatok)
- *önellenőrzési technikák* tanítása,
- *számonkérés*: egyéni szükségletektől függően szóban vagy írásban, (próbáljunk olyan feladatot adni, melyet rövidtávon meg tud oldani),
- *iktassunk be pihenőt*, szünetet (kérhessen is, ha úgy érzi, hogy szükséges)
- *eszközhasználat biztosítása* (tablet, laptop, számológép, tanulást segítő informatikai alkalmazások, diktafon...),
- *feladatok strukturálása az átláthatóság jegyében*  
(pl.: Egy oldalon, jól elkülönítve csak kettő vagy három feladat legyen.  
A dolgozatot szétvágva, akár feladatonként is a megkaphatja a gyermek, ilyenkor azonban fontos előre jelezni, hány kérdésre számíton.)
- *Idő mérése, láthatóvá tétele*: hogy tudja mennyi ideje van a feladatra. Ehhez jó lehet homokóra, stopperóra, TimeTimer használata is, ami egy vizuális óra, egy több részre osztott kör, amelyből az idő multával fogynak a körcikkek...)

Az autizmussal élő gyerekek, fiatalok számára egy tömören, röviden megfogalmazott feladat, a nyugodt, strukturált környezet, vagy a több idő egy feladat megoldására ugyanolyan támogatás lehet, mint egy rosszul látónak a szemüveg. Hiszen ők ezekkel az apró segítségekkel indulhatnak ugyanonnan az iskolai élet kihívásaiban, mint társaik. (Lipcsey)<sup>14</sup>

### ***Tér-idő szervezés***

Sajnos az autizmussal élő gyermekek többsége csak korlátozottan képes arra, hogy megbízhatóan megtanuljon tájékozódni térben és időben. Integrációjuk során számolni kell azzal, hogy érzékelési és szervezési, önszervezési készségeik sérültek, problémáik vannak a nyelvi megértés, a figyelemkoncentráció terén, a sorrendiség felidőzésében stb. Egy nagyobb iskolai közösség, egy osztály vagy egy óvodai csoport működése kaotikusnak hathat és ehhez a számukra zavaros környezethez nehezen tudnak alkalmazkodni. Ezért a sikeres integrációhoz elengedhetetlen a lehető legnagyobb fokú segítségnyújtás a tevékenységek térbeli és időbeli megszervezésében. Folyamatábrák, képes napirendek, vizuális órarendek nagy segítséget jelentenek a számukra az eligazodásban.

Ezek használatával a gyermek tájékozódhat arról, hogy mikor-hol-mit fog csinálni, az adott tevékenység, mennyi ideig tart majd, és mi lesz a következő tevékenység, hogyan kell egy tevékenységet elkezdni, illetve befejezni. Ha ezekre a kérdésekre számára érthető jelekből és a tér elrendezéséből pontos válaszokat kap, akkor biztonságérzete megnő, önállósága fokozódik. S hogy miért nem elég ezeket szóban közölni vele? A már korábban említett figyelemkoncentráció és nyelvi megértési zavar miatt.

### ***Protetikus környezet***

Protetikus környezetben a jól strukturált teret és a vizuális környezeti támpontokat értjük. A segítő környezetben a beszédet konkrét, látható dolgok egészítik ki, helyettesítik. Egy ilyen tanteremben biztonságot ad az autizmussal élő tanulónak, ha névkártyával jelezzük, melyik az ő asztala, széke, fogasa, szekrénye. Felső tagozaton gyakoriak a tanteremváltások, ilyenkor külön jó, ha segítjük, hogy megtalálja a helyét (pl: névkártya odakészítése a padra). Természetesen egy nagy létszámú iskolai osztályban kevés lehetőség van a tér strukturálására, optimális elrendezésére, de figyelembe kell venni, hogy melyik padba ültetjük tanulókat (érdemes előre a tanárhoz közel), hány pad van mellette, mennyire van körbezárva, hogy érzi ott magát. Zavarja-e, hogy az ablaknál ül, vagy a meleg radiátornál, feszélyezi-e ha ülnek mellette, vagy inkább segítségnek éli meg stb.

### ***Tankönyvek átalakítása***

Az autizmussal élő tanuló számára a legtöbb tankönyv mind formai, mind tartalmi szempontból túl bonyolult, értelmezhetetlen. A tananyag mennyisége, az elvont, rugalmas gondolkodást

igénylő tartalmak nagy nehézséget okozhatnak. Ezeknek a szövegeit le kellene számukra egyszerűsíteni. Néha elég lehet a lényegkiemelés és az érthetőség fokozása. De gyakran van szükség a teljes szöveg rövidített átfogalmazására. Rövidebb mondatok használata, idegen szavak kerülése. Átlátható, könnyen olvasható vázlat. Segítő kép, vagy rajz, ábra, ami a lényegét jól mutatja, és nincsen tele zavaró, túlsúlyolt egyéb részletekkel. Egy ilyen vázlat óriási segítség tud lenni a tanulásban az autizmussal élő gyermeknek. Segítségével könnyebben elképzelhetővé és megjegyezhetővé válik a tananyag. A hittankönyvek szövegei, feladati is nehezek egy autizmussal élő gyermeknek, mert önértékelésre, önismeretre volna szükség hozzájuk. Mindig megkönnyíti a megértést, ha az elméleti anyagot láthatóvá tesszük. Ezért nagyon hasznosak a szemléltető eszközök: kisfilmek, zene, képek, rajzok, tárgyak. De hogyan fér bele a tankönyv átfogalmazása, a feladatok leegyszerűsítése egy elfoglalt pedagógus idejébe? Bizonyára nehezen, de a ráfordított munka mindig megtérül. Idővel számos jól használható vázlatunk lesz, ami megkönnyíti majd a differenciált oktatást és más fogyatékossgal élő gyermekeknek is a segítségére lehet. Hiszen minden gyermek boldogulásáért felelősek vagyunk, nem csak azokéért, akik könnyen veszik az akadályokat...

### ***Az elfogadó közeg***

Az autizmussal élő gyermekek társaik szemében gyakran furcsának, különcnek tűnnek. Sokszor nem tudnak megérteni egy magától értetődő szociális helyzetet, és nem képesek jól lereagálni azt. *Sérült naiv tudatelméletük* miatt (ez azt jelenti, hogy nem tudják elképzelni, mit gondolhat, érezhet a másik) egyes, számunkra egyértelmű szociális interakciók nekik idegenek, érthetetlenek. Ebből fakadóan gyakran alakulhat ki konfliktus egy-egy egyszerű helyzetből is, (pl. Baráti hátba veregetés, melyet az autizmussal élő gyermek úgy értelmezhet, hogy őt most megütöttek.), vicces szituációból, elszólásból, ahol nem őt akarják kinevetni, ő mégis így értelmezi. Furcsaságai, zavaró viselkedése, félreértett sérelmei miatt könnyen kikezdhetik, kiközösíthetik, így nekünk figyelniük kell a hasonló esetekre, és segítenünk kell tanítványainknak megérteni autizmussal élő társukat. Autista gyermeknél nem jó taktika, hogy „hagyjuk a gyerekeket, hadd oldják meg maguk között a konfliktusaikat” – mivel ez így egyenlőtlen küzdelem lenne. Mi pedagógusok is sokat tehetünk az elfogadásért. Leginkább a

személyes példánkkal. De hasznosak lehetnek az érzékenyítő beszélgetések is, amikor a gyerekekkel nyíltan beszélgetünk az autizmusról, a vele járó nehézségekről és arról, hogy ők mit tehetnek, mivel segíthetnek ebben az esetben. (Persze ezen a beszélgetésen jó, ha az érintett gyermek nem vesz részt... így őszintébbek lehetnek a



tanulói megnyilvánulások és ő sem sérül a hallottaktól). Kortárs segítők találása is nagyon hasznos lehet (akár tantárgyanként más-más gyermek lehet a segítője, aki melléül és segíti az órán, hogy ne maradjon le). Az autizmussal élő gyermeknek óriási segítség, ha segítő, elfogadó közegben tanulhat. Ha társai között nem kell félnie, szorongania, ha igazi segítőkre, őrangyalokra talál közöttük. (Lipcsey)<sup>15</sup>

### *A többletmunka felvállalása*

Egy pedagógus számára valóban többletmunkát jelent, ha autizmussal élő diákot is oktatnia kell. Egy ilyen gyermek nem lesz képes értelmezni a bonyolult tankönyvi szövegeket, így számára egyszerűsített szövegek megírása van szükség. Az is sokat segít nekik, ha színesebbé, látványosabbá tesszük az óráinkat! Vizuálisan gondolkodó, autista tanítványaink hátrányban vannak a verbálisan gondolkodó gyerekekkel szemben, hiszen a pedagógusok többnyire inkább szóban magyaráznak, előadásaikat ritkán kíséri bármilyen gyakorlati, vagy vizuális bemutató. Próbáljuk könnyebbé tenni számukra a tananyag feldolgozását úgy, hogy több gyakorlati bemutatóval, ábrákkal színesítjük, tesszük interaktívabbá a tanórát. Ez a többi gyereknek is segítségül szolgál.

### *Motiváció*

Az autizmussal élő gyerekek motiválása, gyakran komoly kihívást jelenthet pedagógusaik számára. Tanítványaink nem mindig értik, miért kell olyan feladatot megoldaniuk, vagy gyakorlatot végrehajtaniuk, ami számukra unalmas, értelmetlen és felesleges. Ebben az esetben passzívvá, ellenálóvá válhatnak. Nincs meg bennük a kialakult szokás, hogy meg akarjanak felelni egy külső elvárásnak. Ám ha olyan feladatot adunk diákjainknak, amely kapcsolódik érdeklődési körükhöz, kivételes szintű és mennyiségű munkát vagy tanulást érhetünk el.

Ilyenkor motiváltak, figyelmesek. A speciális érdeklődési kör becsempészése egy-egy feladat megoldásába segíthet abban, hogy egy kevésbé kedvelt tevékenység is vonzóvá váljon. (pl: a metrókat kedvelő gyermek számára metrómegállóknak tűntethetjük fel a 10 parancsolatot. Egyes megállóknál kiszálunk, megnézzük ott milyen a táj, az emberek....elképzeltük, lerajzolhatjuk, hogy azon a városrészen mit tilos tenni az embereknek.. ). Írhatunk a szöveg mellé rövid kis tanácsokat, mondjuk egy kedvelt mesefigura vagy szuperhős nevében is. Természetesen előfordulhat, hogy igyekezeteink ellenére a gyermek, fiatal nem szeretne részt venni az óra egyes elemeiben, feladataiban. Ilyenkor ne erőltessük, hagyjunk neki időt.

### *Jutalmazás*

A gyerekeket az iskolai élet során általában egy piros ponttal, matricával, mosollyal, tapssal, és sok egyéb mással is jutalmazzuk. Az autizmussal élő gyerekek esetében az ilyen szociális jutalmak nem feltétlenül olyan „értékesek” vagy motiváló erejűek, mint társaiknak. Őket a saját érdeklődésük mentén érdemes jutalmaznunk, hiszen a jutalomnak csak addig van motiváló jellege, míg az adott személy számára valóban értékes.

Próbáljunk olyan jutalmat találni, amit nem kap meg minden nap, nem juthat hozzá mindig. Nem szerencsés étellel, édességgel jutalmazni, sokkal jobb, egy kedvelt tevékenység, könyv, zenehallgatás adott időre szóló engedélyezésével. Ha például szeret kirakózni, a jól végzett feladatokért



puzzle darabkákat szerezhet, amiből, ha összegyűjt 20 db-ot, kirakhatja a képet. A nagyobb gyerekeknél, ha lehetőség van rá, célszerű bevezetni a késleltetett jutalmazást, amikor valami nagyobb ajándék (pl.: állatkerti látogatás, könyv, mozi...amit a szülő megvesz majd neki) érdekében a gyermek hosszabb időn keresztül gyűjt pontokat, csillagokat, mosolygós arcokat. Így az azonnali visszajelzés is megvan, a jutalomra mégis várni kell. Jutalom lehet az is, ha valamilyen számára fontos feladatot kap. Pl: ő olvashatja majd fel a következő órán a bibliai részt, ő gyűjthetja meg a gyertyát az imádsághoz, ő oszthatja ki az énekkönyveket...stb. Fontos dolog a jutalom mellé mindig szociális jutalmat is társítani ( pl: szóbeli dicséret, taps). Idővel ugyanis a jutalmakat szépen lassan vissza kell szorítani, megelőzve ezzel egy jutalomfüggő viselkedésforma kialakulását.

Elkerülendő, hogy a többi gyermek zúgolódni kezdjen a személyre szabott jutalmazások miatt, bátran jutalmazzuk meg az egész osztályt, **személyre szabottan**. A jutalmazás egy nyomda is lehet a füzetbe, vagy mosolygós fejecske, pontgyűjtés, ami után filmet nézhetnek egy órán, vagy együtt kirándulni megyünk....nem kell nagy dolgokra gondolni.

### ***Rendszeres egyéni fejlesztés***

Minden autizmussal élő gyermeknek szüksége van a személyre szabott, egyéni fejlesztésre, még a legjobb képességűeknek is. Az autizmussal élő gyermek nem mindig látja jól önmagát. Önértékelésük, a magukról alkotott kép is sérülhet, nincsenek tisztában képességeikkel, kudarcaikat gyakran nehezen dolgozzák fel. Ezért készíthetünk vele **ÉN KÖNYVET**. Ez egy, a gyermekkel közösen megalkotott füzetecske lesz, ami róla fog szólni. A4-es lapokra rajzolunk, ragasztunk, írunk, ezeket aztán műanyag lefűzhető irattartókba tesszük és egy nagy mappában gyűjtjük. Ez a mappa lesz az én könyv. A gyermek így jobban megismerheti önmagát, hogy mik a tulajdonságai, mik az erősségei és a gyengeségei. Miket szeret és miket nem. Mik a kedvenc szabadidős tevékenységei, kik a családtagjai, hol él, mik a vágyai és mik a félelmei....rengeteg téma, és ötlet lehet ebben, és a rajzos beszélgetések során a gyermek jobban megismerheti önmagát.



Az autista gyermekeknek kommunikációs problémáik miatt nehéz elmesélni az élményeiket, még a jobban beszélő gyermekek is nehezen tudják felidézni és elmondani az aznapi eseményeket, történéseket. Ebben segítheti őket az **ÉLMÉNYNAPLÓ**. Ezt is a gyermekkel közösen csináljuk. Írhatunk bele naponta vagy csak a fontosabb eseményekről. Ilyenkor rajzolunk, fotót ragasztunk bele, vizuálisan is segítjük a történések lejegyzését, majd a képek alá szavakkal is odaírjuk, hogy mi történt. A gyermeknek ez segítség az önálló meséléshez, élménymegosztáshoz. (Gosztonyi-Szaffner,2008)<sup>16</sup>

A szociális készségek javításához gyakorolnunk érdemes az **elmeolvasást** is. Az autizmussal élő embereknek az elmeolvasás képessége is sérült – nagy nehézséget jelent mások mentális állapotainak, vélekedéseinek megértése. Ehhez jó eszköz lehet, a *Kalauz az elmeolvasáshoz*

*című kiadvány*, amely nem csak egy könyv, hanem játékos feladatgyűjtemény is egyben. Ez a kalauz nagyszámú képi anyagot tartalmaz, amelynek segítségével az emberek érzelmeit, szándékait, vágyait, gondolatait taníthatjuk.



A **Rajzolt, írott viselkedési szabályokat** is átbeszélhetjük, gyakorolhatjuk. Ezek a szabályok lehetnek olyanok, amelyek egy-egy foglalkozásra vonatkoznak, és lehetnek általános érvényűek (pl. a segítségkérés szabálya). Segítségükkel kialakíthatjuk és megerősíthetjük a helyes magatartási módokat. A gyermek viselkedésének módosítása során az írott utasítással alternatívát nyújtunk a helyes magatartási mód kialakítására.

**Szociális történeteket** is érdemes írunk. Ezek olyan rövid történetek, amelyeket szülők és szakemberek írhatnak az autizmussal élő emberek szociális készségeinek fejlesztésére. Ezek alkalmasak arra, hogy az autizmussal élő személyt váratlan helyzetekre, viselkedés problémák megelőzésére és kezelésére, társas helyzetek megértésére, új rutinok bevezetésére készítsék fel. Átalluk jobban érthetővé válnak a társadalomban elfogadott íratlan viselkedési szabályok és a világ működése.

*Valóban nem könnyű egy autista gyermeket oktatni...de egy segíteni akaró pedagógus mindig tud valamennyit segíteni. Ha mindent nem is tud megadni, de amit tud, azt megteszi... A jószándék és a tenni akarás vezérlik, és erőt adnak neki a plusz feladatokhoz, másféle gondolkodásmód megtanulásához. Nem fordítja el a fejét, azzal hogy ez nem az ő problémája, ehhez ő nem tud eleget...Krisztusi módon, már nem bírálja, hanem testvére akar lenni....*

<https://youtu.be/sPCiTDAvnv8>

## Hivatkozások:

1. Rác Zsuzsanna: Akadálymentes környezet - Autizmussal élő gyermekek vizuális támogatása  
Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest 2011.
2. Az Egészségügyi Minisztérium szakmai irányelve az autizmusról/autizmus spektrum zavarairól (2008) Egészségügyi Közlöny LVIII./10.  
Letöltés helye: <http://www.kozlonykiado.hu/kozlonyok/index>
3. Quill, K.A. (2009) Tedd-nézd-hallgasd-mondd - Szociális és kommunikációs intervenció  
autizmussal élőgyermekek számára. Kapocs Könyvkiadó, Budapest
4. Quill: Tedd-nézd-hallgasd-mondd
5. Őszi Tamásné: Ajánlások az autizmus-specifikus alapszolgáltatások kialakításához a köznevelésben. Készült a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. és az Autisták Országos Szövetsége megbízásából, 2016.
6. Őszi Tamásné: Ajánlások az autizmus-specifikus alapszolgáltatások kialakításához a köznevelésben.
7. Lipcsey Réka: Lehet könnyebb! Útmutató integráló intézménybe járó autista gyermeket nevelő pedagógusok számára, Autispektrum Egyesület
8. Őszi Tamásné: Ajánlások az autizmus-specifikus alapszolgáltatások kialakításához a köznevelésben.
9. Liz Hannah: Te is tudod! Hogyan foglalkozunk autizmussal élő kisgyermekkel?  
Geobook, 2010.
10. Liz Hannah: Te is tudod!
11. Dr. Cseri Csilla- Zsarkó Beáta: Módszertani segédanyag autizmus spektrum zavarral küzdő gyermekek iskolai megsegítéséhez, Csongrád Megyei Pedagógiai Szakszolgálat, Szeged, 2018. 19. oldal
12. Dr. Cseri Csilla- Zsarkó Beáta: Módszertani segédanyag autizmus spektrum zavarral küzdő gyermekek iskolai megsegítéséhez, 22. oldal
13. Gosztonyi Nóra- Szaffner Éva: Sérülésspecifikus eszköztár autizmussal élő gyermekek, tanulók együttneveléséhez, Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság Budapest, 2008



14. Lipcsey Réka: Lehet könnyebb!

15. Lipcsey Réka! Lehet könnyebb!

16. Gosztonyi Nóra- Szaffner Éva: Sérülésspecifikus eszköztár autizmussal élő gyermekek,tanulók együttneveléséhez

## Pixabay képek lelőhelyei:

<https://pixabay.com/hu/photos/hangulatjel-harag-dühös-szorongás-2979107/>

<https://pixabay.com/hu/photos/szem-írisz-néz-fókusz-zöld-1132531/>

<https://pixabay.com/hu/photos/candy-szív-szív-édességet-finom-2087625/>

<https://pixabay.com/hu/photos/kezek-barátság-barátok-gyermekek-2847508/>

<https://pixabay.com/hu/photos/hajtás-üzem-növekvő-aszfalt-1147803/>

<https://pixabay.com/hu/photos/kisfiú-elrejtés-szomorú-gyermek-1635065/>

<https://pixabay.com/hu/illustrations/férfi-nő-kérdőjel-problémák-felhők-2814937/>

<https://pixabay.com/hu/photos/játék-karakterek-szigetelés-3649951/>

<https://pixabay.com/hu/photos/citrom-citrus-gyümölcs-lédús-sav-3303842/>

<https://pixabay.com/hu/illustrations/nő-lány-ikon-szimbólumok-1197497/>